

Dr. Emin Işık

BELH'İN GÜVERCİNLERİ
Mevlâna Celâleddin Rûmî

YAYIN NU: 728

KÜLTÜR SERİSİ: 361

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN 978-975-437-683-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2008

8. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: grataNONgrata

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC.A.Ş

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.

Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul

Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul - 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 7

Birinci Bölüm

Belh'in Güvercinleri / 9

İkinci Bölüm

Göç Başlıyor / 29

Üçüncü Bölüm

Mevlâna'nın Seyyit Tirmizî'ye İntisabı / 47

Dördüncü Bölüm

Tebrizli Şems İle / 57

Beşinci Bölüm

Çileli Yıllar / 77

Altıncı Bölüm

Anadolu'da Sosyal ve Siyasî Hayat... / 89

Yedinci Bölüm
Mesnevî'nin Doğuşu / 109

Sekizinci Bölüm
Mevlâna'nın Manevî Dünyası / 125

Dokuzuncu Bölüm
Mevlâna'nın Son Günleri ve Şeb-i Arûs / 161

Mesnevî'den Bir Örnek
Ten Kafesinde Beslenen Dört Kuş / 171

SUNUŞ

DOĞUMUNUN sekiz yüzüncü yılına armağan olarak sunduğum bu kitabın gâyesi, Hazreti Mevlâna'yı, yaşadığı çağın sosyal, siyasal ve kültürel şartları içinde tanıtmaktır.

Nerde doğdu, nasıl bir eğitim ve öğretim gördü, kimlerden etkilendi, nelerle karşılaştı ve nasıl yaşadı?

En önemlisi; neye inanıyordu, neyi savunuyordu?

Bunlar bilinmeden, sözlerinin yanlış anlaşılacağından endişe ediyorum. Çünkü onu, belli sözleriyle tanımak, yanlış kanaatlere yol açabiliyor.

Bunu ben yaşadım: Meselâ; riyâkâr bir müezzinin şahsında, riyâyı kınamak için, “Yıkılsın o minâreler, daha iyi” sözü yüzünden, ona, “kâfir ve zındık!” diyenleri işittim. O zaman lise öğrencisiydim, ben de onlara hak vermiştim.

Mevlâna, “*Cehâlet Allah'ın zindanı, ilim Allah'ın sarayı*” diyor.

Sonra, merak edip eserlerini okudum. Onu tanıyınca, ona zındık diyenler adına çok utandım. Okudukça gördüm ki, yerli ve yabancı, onu tanıyıp da, ona hayran olmayan bir Allah'ın kulu yok.

Mevlâna hakkında yazılan methiyeler ciltlere sığmaz.

Molla Câmi'nin, “*Nîst PeyâMBER, velî dâred kitab*” yani, “*Peygamber değil, amma kitabı var*” dediğini, herhâlde, siz de duymuşsunuz.

Mesnevî'yi İngilizce'ye çevirmiş olan R. A. Nicholson, “*Peygamberler müstesnâ, yeryüzü, Mevlâna'dan daha büyük birinin ayağını*

öpmedi.” diyor. Şunu da ilave ediyor. “Batı, henüz Mevlâna’yı anlayacak idrâk seviyesine gelebilmiş değil, hâlâ Firdevsî’nin eteklerinde geziniyor.”

Nicholson, bunu, 1940’lı yıllarda, ırkçılığı kınamak için söylemişti.

Ancak Avrupa, onun dediği yerde durmuyor. Her iki dünya savaşından ders alan ve uyanan Avrupalı, artık kendi içinde savaşmayı düşünmüyor. “Birlikten kuvvet doğar.” düşüncesiyle kurduğu Avrupa Birliği’ne bel bağlamış bulunuyor.

Çağımız insanı, savaş istemiyor. Barış ve huzûr istiyor. Barış gülleri her yerde, her iklimde yetişmiyor, sevgi ve hoşgörü ortamında geliyor.

Mevlâna, “Her yüreğin derinliklerinde Tanrı’nın nûru parlar.” diyor. Mesnevî, bize, kendi içimizdeki o nûr deryasına giden yolları gösteriyor.

Eserlerinden istifade ettiğim geçmiş büyüklerime Allah’tan rahmet, sizlere de sevgi dolu aydınlık günler diliyorum.

Emin IŞIK

BİRİNCİ BÖLÜM

BELH'İN GÜVERCİNLERİ

“Bir yerin âb u havası hoş ise,
oranın insanları da iyi huylu olur.”

*

“Bu sizin dediğinizi, kediler ve köpekler de yapar.
Eşref-i mahlûkat olan insanın böyle şeylerle uğraşması yakışık alır mı,
yazık değil mi? Eğer rûhanî gücünüz ve gönülden isteğiniz varsa,
haydi gelin, göklere uçalım: Melekût âleminin menzillerini dolaşalım!”

(Menâkıbu'l-Ârifin'den)

Belh'in Güvercinleri

ZAMAN içinde yolculuğa ne dersiniz? Sekiz yüz sene önceki Belh şehrini merak ediyorsanız, bizimle geliniz. Mevlâna'nın dünyaya geldiği ve çocukluk yıllarını geçirdiği o yerleri gezip göreceğiz.

Kûhibaba(Babadağı)'nın eteklerinde, yeşillikler içinde büyük bir şehir göreceksiniz. İşte orası, tarihî Belh şehridir.

Bu şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmiyor. Kitaplarda da fazla bilgi yok. Ağızdan ağıza dolaşan efsânelere gelince, onlar da çelişkilerle dolu. Ancak şehrin çok eski zamanlarda kurulmuş olduğu kesin.

Hindukuş dağlarından kopup gelen Dehas ırmağı, şehrin içinden geçer. Ceyhun nehrinin iki büyük kolundan biri olan bu ırmak, bölgenin can damarı. Yöreye hayat verir; bereket taşır. Nehrin her iki yakası, bağ ve bahçelerle dolu. Nil vâdisini andıran bu yeşil cennet, kuzeye doğru, göz alabildiğince uzar gider. Bu bahçelerde, muz ve hurma dışında, hemen her çeşit meyvenin en âlâsı yetişir. Vâdi, aynı zamanda, eşi az

bulunur bir kuş cenneti. Gül mevsiminde bülbüller, çılgınca şakıyışlarla, bu bahçelerde kıyametler koparırlar.

Şehrin meydanlarında ve câmi avlularında gördüğünüz şu dev çınarların her yaprağı, bir yelpaze kesilir, sıcak yaz günlerinde, şehre serinlikler sunar. Ağaçlardan meydanlara, meydanlardan damlara, her ân, yüzlerce güvercin konar, kalkar. Nazlı kumrular, gece sabahlara kadar, bebelere ninniler söyler.

Şu güz mevsimine girerken (1207), şehirde herkes, bolluktan, bereketten söz ediyor: “Çok şükür, bu yıl, ekinler iyiydi, bağ ve bahçeler de bol ürün verdi.” diyorlar. Arı kovanı gibi işleyen pazar yerleri, zaten buna tanıklık ediyor: Çarşı ve pazarlarda her şey, o kadar bol ve ucuz ki, şehrin üstüne, sanki gökten bereket yağıyor:

Elma, armut, dut, erik, kayısı, üzüm ve kavun kuruları yığın yığın. Hele o pestiller, cevizli sucuklar, samsalar kapış kapış satılıyor. Öyle okkayla, batmanla değil, çoğu, teraziye bile konmadan, sepet sepet, küfe küfe evlere taşınıyor.

Neşeli hamallar, sırtlarında küfe, ellerinde sepet, güle oynaya, birbirleriyle şakalaşıyorlar. Belli ki, onlar da iyi kazanıyorlar.

Şehir, hummalı bir alış-veriş içinde kışa hazırlanıyor.

Yaşlı amcalar, “Yıllardır böyle bolluk görmedik. Lâkin bu sene kış, çok sert geçecek.” diyorlarmış. Bu, bir kehânet değilmiş. Zira ayva bahçelerinde, dallar yerlere kadar yatıyor, çatır çatır kırılıyormuş.

Ne hikmetse, ayvanın bol olduğu seneler, kışlar da çok soğuk olurmuş.

Çarşılarda yok yoktur: Dünyanın neresinde, ne varsa, burada da var. Hindistan'dan gelen *Baharat Yolu* ile Çin' den gelen *İpek Yolu*, ilk kez bu şehirde kesişir. Hintli ve Çinli tüccarlar, önce burada karşılaşır. Öteden beri, her kavimden insanlar, bu şehirde, bir arada ve barış içinde yaşarlar. Çarşı ve pazarlarda sekiz-on dil konuşulur: Hindu, Tacik, Peştuca, Farsça, Türkçe, Rumca, Arapça, Çince, aklınıza ne gelirse...

On üçüncü asrın başlarında Belh, çok dilli, çok kültürlü, zengin bir şehir: Maddî refahla kültür zenginliğini bir arada yaşıyor.

İki yüz bine yaklaşan nüfusu ile şehir, Bağdat ve Şam'dan sonra, İslâm Dünyası'nın en gözde şehirlerinden biri. İslâm kültür ve medeniyetinde çok önemli yeri var. Kâğıt ilk defa bu şehirde imal edilmiş. Belhli bir Türk olan Abbasî veziri Cafer el-Bermekî, burada gördüğü kâğıt imalâthanesinin bir benzerini Bağdat'ta kurdurmuş. Bu güzel şehirde pek çok cami, tekke ve dergâh bulunuyor. Yüz kadar medresede, tefsir, hadis, fıkıh gibi din ilimlerinin yanında, tıp, riyaziye, hendese, felekiyat, hikemiyat (yani, matematik, geometri, astronomi, felsefe), mantık ve coğrafya gibi, fen bilimleri de okutuluyor. Belh'te yetişen ünlü bilginler, Bağdat, Şam ve Kahire gibi, büyük merkezlerde ve öteki şehirlerde ders veriyorlar. İslâm dünyasının her yanında, bilim ve medeniyetin gelişmesine hizmet ediyorlar. Bu yüzden Belh'in ünü, günden güne artıyor: Ona, şehirlerin anası anlamında "Ümmü'l-Bilad" diyorlar. Ayrıca "İslâm'ın Kubbesi" ve "Hukuk Yurdu" anlamlarına gelen "Kubbetü'l-İslâm" ve "Dâru'l-Fıkh" gibi unvanlarla da anılıyor.

Peygamber efendimizi görmüş olanlara "ashap", ashapı görmüş olanlara da "tâbiîn" denildiğini bilirsi-

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇ BAŞLIYOR

“Umarım ki, bu çocuk, ilerde, aşk ehlinin gönlünü,
ilâhî aşkın ateşleriyle tutuşturup, yakacak.”

(Feridüddin Attâr)

*

“Cenâb-ı Hak, yurdumuzun
Diyâr-ı Rûm olmasını irade buyuruyor.”

(Sultânu'l-ulemâ)

Göç Başlıyor

SULTÂNNU'L-ULEMÂ, Belh'i terk etmeyi, çoktan beri Saklına koymuştu. Sultan Tekiş'ten gelen, sitem ve tehdit dolu sözler, bu işe sadece hız kazandırmış oldu: “Hazırlanın, en kısa zamanda yola çıkıyoruz!” diye emir verdi. Yükte hafif, pahada ağır ne varsa, derleyip topladılar. Ancak kitapları taşımak, gerçekten zor olacaktı. Aylar, belki de yıllar sürecektir bir yolculukta, onları, karda kışta, yağmurda yağda, ıslatmadan taşıyabilmek kolay olmayacaktı. Her sabah, denkler, develere yüklenecek, her konakta tekrar indirilecekti. Bu indir, bindir hengâmesinde, dikkat edilmezse, kitapların çoğu heder olup giderdi. Oysa onlar, Hoca efendinin en değerli servetiydi.

Eflâkî, yalnızca kitapların, üç yüz deve yükü tuttuğunu söylüyor. Bize kalırsa, mübalağa yapıyor. Buna, “kesretten kinâye” denir.

Bununla beraber, kitapların beş-on deve yükü tuttuğu söylenebilir...

Hâne halkı, yakın akrabalar, bazı öğrenciler, hizmetçiler, seyisler, bakıcılar, yetmişden fazla insan, göz yaşları içinde, evlerini terk ettiler. Bir kabile hâlinde Nişâbur kapısına geldiler. Uğurlamaya gelenler, yolun iki yanına dizilmişlerdi. Bir kısmı, yol azığı olsun diye, kuru yemiş ve çörek cinsinden yiyecekler, bir kısmı da havlu, mendil gibi hatıra hediyeler getirmişlerdi: Mekke ve Medine'de hatırlanıp, duâ almak istiyorlardı. Çünkü kabile, hac niyetiyle yola çıkıyordu. Lâkin bu gidiş, sıradan bir hac yolculuğuna hiç benzemiyordu. Bu da develere yüklenen eşyalardan, hele kitaplardan açıkça belli oluyordu. O güne kadar, hiç bir hoca efendi, böyle çoluk çocuğunu yanına alarak, varını yoğunu, hele bütün kitaplarını develere yükleyerek, hacca gitmiş değildi.

Bütün bunlar, geri dönüşü olmayacak bir yolculuğun alâmetleriydi.

Uğurlamaya gelenler gibi, yolcuların da çoğu ağlıyordu. Beş yaşındaki Celâleddin de ağlayanlar arasındaydı. Ama o, Belh'ten ayrıldığı için değil, “*Büyükanne*” dediği Nasıp Hatun'dan ayrıldığı için ağlıyordu. Büyük annesinin de kendileriyle geleceğini sanıyordu. Oysa kadıncağız, son anda, “*Yavrucağım, biz gelemeyiz, yaşlıyız, o yollara dayanamayız.*” demişti.

Nasıp Hatun, Celâleddin'le ağabeyi Alâeddin'i kolları arasına aldı, bağrına bastı, yanaklarından öptü, başlarını okşadı, “*Allah bilenizce ola!*” dedi. Arkalarından, bildiği duâların hepsini okudu, onlara doğru üfledi. Kervan, gözden kayboluncaya kadar, okuyup üflemeye devam etti.

Kervan, Nişâbur yolunda ağır ağır ilerlerken, uğurlamaya gelenler de yavaş yavaş evlerine dönüyorlardı.

Ancak hâlâ uzaktan el sallayanlar vardı. Celâleddin, dönüp dönüp arkasına bakıyor; onları görünce, yüzünü, hızla geri çeviriyordu: İlk defa tattığı ayrılık acısı, minicik yüreğini, cız diye yakıyordu. Bu acı, yüreğinden hiç silinmeyecek ve bunu *Mesnevî*'de dile getirecek:

*Dinle neyden, duy, hikâyet eyliyor;
Ayrılıklardan şikâyet eyliyor!*

Göç kervanı, önce Nişâbur'a uğradı:

Nişâbur, İpek Yolu üzerinde büyük bir şehir. Belh gibi, Herat ve Merv gibi önemli bir kültür ve ticaret merkezi. Ünlü mutasavvıf Feridüddin Attar, bu şehirde yaşıyor. Maneviyat dünyasının ulularından. Tasavvufa dâir eserleri var.

Ne yazık ki, Moğollar, Belh ve Ürgenç'ten sonra, bu şehre de kıyacaklar: Burayı da ele geçirip, talan edecekler. Attar da bir Moğol erine esir düşecek. Onu tanıyan biri, askere, yüksek bir para teklif edecek, “*Bu köleyi, bana sat!*” diyecek. Attar da “*Sakın satma, ben daha fazla ederim*” deyip, askeri satıştan vazgeçirecek. Esir pazarında müşteri bekleyen askere, bir başkası, “*Bu ihtiyara kim para verir? Etse etse, bir torba saman eder.*” deyince, Attar da askere dönüp, “*Hah, gerçek fiyatım budur, şimdi beni satabilirsin!*” deyince, buna öfkelenen asker, hemen kılıcını çekip, bir vuruşta kellesini düşürecek. (1221)

Attar da Necmeddin Kübrâ hazretlerinden feyiz almış sayılırdı. Çünkü Mecdüddin Bağdadî, Necmeddin Kübrâ'nın halîfesiydi. Attar da Mecdüddin'in müridi ve halîfesiydi. Çok sevdiği şeyhini, Ceyhun nehrinde boğduran Sultan Tekiş'e o da çok kızılıyordu.

Attar, Sultânü'l-ulemâ'nın Nişâbur'a geldiğini haber alır almaz, kafilenin konduğu yere geldi. İki büyük dost buluştular. Görüştüler ve hasret giderdiler. Peygamber efendimiz, "*Feraset ehli, Allah'ın nûruyla bakar.*" buyurur. Attar da Celâleddin'e öyle bakmış olmalı ki, çocuktaki mânevî yetenekleri gördü. Babasına, dönerek, "*Umarım ki, bu çocuk, ilerde, aşk ehlinin gönlünü, ilâhî aşkın ateşleriyle tutuşturup, yakacak.*" dedi. Sonra da "*Sen, bunu, büyüyünce okursun.*" diyerek, ona, "*Esrarnâme*" adlı eserini verdi. Kitap, tasavvufî ilgili sırları, kısa hikâyelerle anlatan manzum bir eserdir.

Celâleddin, Attar'ı da, hediyesini de çok sevdi. İlerde, o kitaptan, beğendiği hikâyeleri, *Mesnevî*'ye alacak, Attar'a olan sevgisini, şu sözlerle dile getirecek:

*"Attar, rûh idi, Senâyi de onun iki gözü.
Biz bu meydana, onlardan sonra geldik."*

diyecek. Attar, çok yaşlı olmasına rağmen, bu dostlar kervanını şehir dışına kadar uğurladı. Ardından da "*Allah, Allah! Bir nehir, koca bir deryayı, arkasına takmış götürüyor!*" dedi.

Babayı nehre, çocuğu da deryaya benzetti.

"Borç ödemekle, yol yürümekle biter." derler.

Nişâbur'daki mola sona erdi. Yol için gerekli olan her şey ikmal edildi. Denkler, yeniden develere yüklendi ve kervan, Bağdat'a doğru yola koyuldu.

"Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz." demişler. Yalan değil.

Bağdat, Abbasî Devleti'nin ve Endülüs dışında, bütün İslâm Dünyası'nın başkenti. Akdeniz'den Çin Seddi'ne uzanan topraklarda, Mısır dâhil, bütün emîr-

lik ve sultanlıkların bağlı olduğu tek merkez: Bir dünya başkenti.

Bağdat'ın girişinde kervanı görenler, gelenlerin kim olduğunu öğrenmek istediler; “Siz kimsiniz? Nereden geliyor, nereye gidiyorsunuz?” dediler. Sultânü'l-ulemâ da “Minellah, ilellah.” yani; “Allah'tan geliyoruz, Allah'a gidiyoruz” diye cevap verdi.

Bu ilginç cevabı, Şihabüddin Sühreverdî'ye duyurdular. O da “Bu sözü, Belhli Bahâuddin'den başkası söylemiş olamaz.” dedi. “Avârifü'l- Maârif” adlı eserin sahibi olan, bu büyük âlim, hemen onu görmeye gitti. Kendi dergâhına buyur etti. Sultânü'l-ulemâ, âilesiyle birlikte Mustansiriye Medresesi'nde kalıyordu. “İlim ehline, medresede kalmak daha münasip olur.” dedi. Bağdat'ta kaldıkları sürece, Sühreverdî hazretleri, onları hiç yalnız bırakmadı, yakından ilgilendi, çok izzet, ikram etti. Halîfe Nâsır Lidinillah (1180-1225), Sultânü'l-ulemâ'yı sarayında misafir etmek istedi. Ona da aynı şekilde, ilim ehline medresede kalmanın, daha münasip olacağını söyledi. Halîfe'nin gönderdiği üç bin dinarı da kabul etmedi. “Bizim her türlü ihtiyacımız için, yeterince tedarikimiz var. Fakirlerin hakkı olan parayı kabul etmemiz câiz değildir.” diyerek, geri çevirdi. Çünkü, İslâm Halîfesi, bulunduğu makamın manevî değerini düşünmeden, sarayda içki âlemleri ve eğlenceler düzenliyordu. Şerîate aykırı davranıyordu. Ayrıca Moğol zulmü altında ezilen Türkistan halkının şikâyetlerine de kulak tıkıyordu. Sultânü'l-ulemâ, bunları bildiği için, onun sarayında kalmak istemedi, gönderdiği bağış kabul etmedi.

Bağdat'taki âlimler ve halk, Sultânü'l-ulemâ'dan va'z-u nasîhat istediler.

Büyük camide yaptığı Cuma vaazı, çok muhteşem oldu: Dinleyenler arasında Halîfe de vardı. Vaaz konusu, Türk illerindeki Moğol zulmü idi. Oradaki müslüman halk, Moğollardan neler çekiyordu, neler! Can havliyle yollara düşmüş milyonlarca insan, sefâlet içindeydi, perişandı. Emîrlere ve sultanlar, birlik olup düşmana karşı koyacakları yerde, birbirlerine karşı Moğollarla iş birliği yapıyorlardı. Oysa emîrlere ve sultanlara söz dinletmek, onların arasındaki ihtilafları çözmek, böylece, İslâm ümmetinin birliğini ve bütünlüğünü sağlamak, Halîfe'nin göreviydi. Halîfe bu meselelerle ilgilenmeliydi. Düşmanla işbirliği yapan o basiretsiz sultanlar, işte şimdi, Moğol çizmeleri altında eziliyorlar. Tedbir alınmazsa, Halîfe de aynı âkıbete uğrayacak, diyordu.

Bu Türk velîsi, o kadar güzel ve fasih bir Arapça ile konuşuyordu ki, cemaat büyülenmiş gibi dinliyordu. Herkes dikkat kesilmişti. Dinleyenler arasında, heyecan artıyordu. Sağdan soldan, "Allah!" diye feryatlar geliyordu. Nerdeyse camideki cemaatin tamamı, hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Söylentilere göre; ağlayanlar arasında Halîfe de varmış.

Sultânü'l-ulemâ, gerçekleri dile getiriyor, olması gerekeni söylüyordu. Oysa Halîfe, oradaki vâli ve sultanlara yardım etmeyi düşünmüyordu. Tam aksine, zayıf duruma düşmelerini ve bundan yararlanıp, kendi gücünü arttırmayı umuyordu. Kudüs'te, Haçlılara karşı savaştan Salâhaddin-i Eyyûbî ile Nureddin Zengi'ye de yardım etmemişti. Yardım şöyle dursun, onların güç ve itibar kazanmalarını, kendi iktidarı için tehlike gibi görüyordu. Zaten Sultan Tekiş ile de Horasan yüzünden anlaşmazlık içindeydi. Hârizmşahlar güçlenirse,

Bağdat üzerine yürürler diye endişe ediyordu. Bu yüzden Nestûrî Katholikosu'nu, Cengiz Han'a elçi olarak göndermişti: Cengiz Han'dan yardım istediğisöyleniyordu. Halife, her iki sünnî sultanlık arasında sıkışıp kaldığı için, Şîi gruplarla işbirliği yapmayı uygun görmüştü. Kendisinin, hem siyasî, hem de dinî-mânevî yetkilerin sahibi ve temsilcisi olduğunu kabul ettirmeye çalışıyor, vâلیلere, bu yönde emirnâme(genelge)ler gönderiyordu. Özellikle Eyyûbîler'den ve Selçuklular'dan çekiniyordu.

Tuğrul Bey'in Bağdat'ta yaptırmış olduğu sarayı, bu yüzden yıktırmıştı.

Sultânu'l-ulemâ, o gün, çok içli ve etkili konuşmuş, bütün dinleyenleri coşturmuştu. Ancak Halîfe'nin bu konuşmadan etkilenip ağladığı, inandırıcı gelmiyor. Camideki konuşma, Bağdatlıların gönüllerini fethetmişti. Günlerce dillerden düşmedi. Halk arasında haffalarca konuşuldu durdu.

Hac mevsimi yaklaşıyordu. Bağdat'ta daha fazla kalamazlardı. Oysa Sultânu'l-ulemâ'ya kalması, ders verip irşatta bulunması için çok ısrar ediliyor, o da hac niyetiyle yola çıktıklarını söylüyordu. Her şey, hacdan sonra, yeniden düşünülecekti. O zaman, kismet nereye ise, oraya gidilecekti.

Bağdat'tan kalkan büyük hac kfilesiyle birlikte yola çıktılar. Mekke'de Hac farîzasını ifâ ettikten sonra, geleneğe uyarak, Medine-i Münevvere'ye gittiler. Peygamber şehrinde, başta Mescid-i Nebî ve Türbe-i Saâdet olmak üzere, bütün ziyaret mahallerini, kemâl-i edep ve huşû içinde, usûlünce ziyaret ettiler. Ravza'da, Uhud'da ve Cennetü'l-Bakî'de gözyaşları döktüler.

Medine'den ayrılmak kolay değildi. Lâkin önlerinde, daha gidilecek uzun bir yol vardı. Bu arada, İslâm'ın ikinci kiblesi olan Mescid-i Aksa'yı da ziyaret etmek gerekiyordu. Medine'den kuzeye doğru gittiler. Yirmi gün sonra kendilerini Kudüs'te buldular.

Sultânu'l-ulemâ, her gittikleri yerde ve ziyaret mahallerinde, etrafına yakınlarını topluyor. Oranın tarihiyle ilgili bilgiler veriyordu. Kudüs'e varmadan önceki bir konaklama yerinde, yine yakınlarını etrafına topladı. Onlara, vaktiyle Medine'den Kudüs'e yapılmış olan tarihî bir yolculuğun hikâyesini anlatmaya başladı. Alâeddin'le Celâleddin, babalarının dizinin dibinde, onu dikkatle dinliyorlardı.

Sultânu'l-ulemâ *“Vaktiyle Hazreti Ömer de bu yoldan gitmişti. Biz de onun gittiği yoldan gidiyoruz. Kudüs yolunda, Ömer, kölesiyle nöbetleşerek deveye biniyordu.”* diyerek söze başlayınca, Celâleddin, *“Ne işi vardı Kudüs'te Ömer'in? Niçin gidiyordu?”* diye sordu. Babası da, *“Haklısın. Niçin gittiğini de söylemeliyim.”* dedi ve devam etti:

“Müslüman ordusu, Kudüs'ü kuşatmıştı, şehri teslim olmaya zorluyordu. Hıristiyanların, şehri savunacak gücü yoktu. Yetkili kişi olan Baş Patrik, akıllı ve merhametli bir adamdı, kan akmasını istemiyordu. Kudüs'ü barış yoluyla teslim etmeye razı oldu. Ancak yine de, askerlerin şehri talan etmesinden, yakıp yıkmasından korkuyordu. Şehri, ancak Halîfe Ömer'e teslim edeceğini söyledi. Onun adâletine güvendiğini bildirdi.

Bu haber Hazreti Ömer'e iletildi. O da şehri teslim almak üzere Medine'den yola çıktı. Yanında bir deve, bir de kölesi vardı. Yol boyunca, deveye nöbetleşe

biniyorlardı. Aslında, efendisinin yanında köle, deveye binemezdi, ama Hazreti Ömer, “*Köleler de diğer insanlar gibi insandır.*” diyor ve onların da bizim kadar hakları olduğuna inanıyordu. Onun adâlet anlayışı böyleydi. Tesadüfe bakın ki, Kudüs’e yaklaşırken, deveye binme sırası, köleye gelmişti. Halîfe Ömer, kölesine, “*Şimdi sıra senin, bin bakalım!*” dedi. Köle binmek istemedi. “*Efendim! Şehre yaklaştık, az bir yolumuz kaldı, deve üstünde beni gören halk, sonra beni halîfe sanır!*” dediyse de, Hazreti Ömer, “*Biz, işimizi halka göre değil, Hakk’a göre yaparız.*” dedi.

Köle deve üzerinde, kendisi yerde, yaya olarak, şehre öylece girdiler. Karşılama gelenler de gerçekten, deve üzerindeki köleyi Halîfe, Ömer’i de köle sandılar. Medine’den beri, deveye böyle nöbetleşe binerek geldiğini öğrenen Hıristiyanlar, Ömer’in adâletine hayran kaldılar ve ona daha çok güven duydular. Patrik’in, şehri niçin bizzat Halîfe’ye teslim etmek istediğini de anlamış oldular.”

Babasını can kulağıyla dinleyen Celâleddin, Hazreti Ömer’i, çok sevdi. Onun, köle de olsa, insana değer verişine hayran kaldı.

Bu hayranlık, yıllar sonra kaleme alacağı *Mesnevî*’de, Ömer’in adâletiyle ilgili kıssalara yer vermek sûretiyle dile gelecektir.

Göç kafilesi, Kudüs’te fazla oyalanmadı: Mübarek makamları ziyaret ve yol için gerekli hazırlıkları ikmal ettikten sonra, gecikmeden yola revan oldular: Kuzey’e, Şam tarafına doğru yol almaya başladılar.

Büyük bir bilginin gelmekte olduğunu öğrenen Şamlılar, göç kafilesini şehir dışında karşıladılar. Karşılama gelenlerin çoğu müderrisler ve öğrencilerdi.

Şam'da büyük âlimler vardı. Bunlardan biri de Muhyiddin İbnu'l-Arabî idi. Yıllarca Konya'da ikamet etmiş, Selçuklu Sultanı'nın dul kuzeni, Sadreddin Konevî'nin anasıyla evlenmiş, saraya damat olmuştu. Hanımının vefatından sonra, Konya'dan ayrılmış, bir süre Malatya'da ikametten sonra, Şam'a yerleşmişti. Sultânul-ulemâ ve yanındakiler, kendisini ziyaret ettiler. Şam Emîri Melikü'l-Eşref başta olmak üzere, Şam ulemâsı ve halk, Bahâuddin Veled Hazretlerinin Şam'da kalıp, ders vermesini istediler. O da onlara, "*Cenâb-ı Hak, yurdumuzun Diyâr-ı Rûm olmasını irade buyuruyor.*" dedi.

Şam'daki ikametleri biraz uzadı. Nerdeyse, kış boyunca orada kaldılar.

Bahar gelince, yeniden yola koyuldular.

Göç kervanı, Humus ve Hama üzerinden Halep'e vardı. Burada da birkaç gün kalıp dinlendikten sonra, Malatya'ya yöneldiler. Bahâuddin Veled Hazretleri, Malatya'da ikamet ettikleri dört sene boyunca, medreselerde ders okuttu. O da, yanındakiler de elma ve dut bahçeleri içindeki bu şehri çok sevdiler ve beğendiler. Buranın suyu da, havası da çok güzeldi. Şehir birçok yönden Belh'i andırıyordu. Burada temelli kalmayı düşünüyorlardı, ama kismet olmadı. Yine yola devam edeceklerdi. Çünkü Erzincan Emîri Fahrüddin Behramşah'dan davet gelmişti.

O tarihte, Erzincan Mengücekoğulları'nın başkenti idi. Sultan Fahrüddin Behramşah, ilim ehlini ve şâirleri sever ve kollardı. Hanımı İsmetî Hatun da ilim âşığı, hayırsever bir kadındı. Sultan Fahrüddin, Sultânul-ulemâ'nın Erzincan'a doğru geldiğini öğrenince, onu karşılamak için, Akşehir kasabasına kadar geldi. Eşi İsmetî Hatun da birlikte gelmişti. Sultânul-ulemâ'yı

ve kafiledeki herkesi, Erzincan'daki sarayına götürüp, orada ağırlamak istedi. Ancak o, Akşehir'deki medresede kalmayı tercih etti: Orada iki sene, ilim ve irşatla meşgul oldu. Sultan Fahrüddin ile İsmetî Hatun, kısa aralıklarla vefat ettiler. Bu sırada Larende (Karaman) vâlisi Emîr Musa'dan davet geldi. Sivas, Kayseri ve Niğde üzerinden Larende'ye gelip yerleştiler. (1219)

Belh'ten ayrılalı yedi sene olmuştu. Emîr Musa, Bahâuddin Veled Hazretlerine çok saygı gösteriyordu. Şehrin en güzel yerinde, onun için bir medrese yaptırdı. Kısa sürede bitirilen medreseye âilecek yerleştiler. Sultânü'l-ulemâ'nın dersleri ve cami vaazları çok feyizli geçiyordu.

Celâleddin'le ağabeyi Alâeddin, derslere devam ediyorlardı. Zaten, derslere hiç ara vermiş değillerdi. Yol boyunca, deve üstünde bile ders çalışmışlardı.

Her ikisi de artık büyümüş, delikanlı olmuşlardı.

Sultânü'l-ulemâ, kendisiyle birlikte göç kervanına katılan Semerkantlı Şerefüddin Lala'yı çok severdi. Güvendiği has müritlerinden biriydi. Onun Gevher Hatun isminde, güzel bir kızı vardı. Yüzü gibi, özü de güzeldi. Sultânü'l-ulemâ, kızı, küçük yaştan beri tanıyordu. Ona ders vermiş, hocalık etmişti. Kızı, oğlu Celâleddin'e almak istiyordu. Büyük oğlu Alâeddin'den önce, küçük oğlunu evlendirmek istemesi, gerçi geleneklere aykırı idi, ama bunda bir hikmet vardı. Çünkü Celâleddin ile kızın huyu suyu birbirine çok benziyordu. Bu yüzden izdivaçları da, imtizaçları da iyi olur diye düşündü.

Sultânü'l-ulemâ, bu fikrini kızın babasına açtığı zaman, o da *"Bu, bizim için, olsa olsa, şeref olur."* diye cevap verdi. Bunun üzerine, gül mevsiminde, sade

ve gösterişsiz bir düğünle iki genci evlendirdiler (1225). Kısa bir süre sonra, Celâleddin, annesi Mümine Hatun'u kaybetti. Anne acısı, yüreğinden silinmeden, ağabeyi Alâeddin'i, onun ardından da kayınvâlidesini toprağa verdiler...

Acılar üst üste geliyordu.

Yaşanan üç acı ölümün ardından, sevindirici bir olay meydana geldi: Gevher Hatun, nur topu gibi bir erkek evlat dünyaya getirdi. Doğum sevinci, ölenlerin acısını biraz hafifletir gibi oldu. Çocuğa, dedesinin ismini verdiler; adını "*Muhammed Bahâuddin Veled*" koydular. O ilerde, Mevlâna'ya hayrül-halef olacak, dedesi Sultânu'l-ulemâ gibi, "*Sultan Veled*" diye anılacaktır.

İki sene sonra, ikinci oğulları dünyaya geldi, ona da genç yaşta vefat eden ağabeyi Alâeddin'in adını verdiler.

Çok geçmeden, Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubat, Sultânu'l-ulemâ'yı Konya'ya davet etti. O, aslında, Karaman'da olmaktan memnundu. Başkentte, siyasetin gölgesinde yaşamayı sevmiyordu. Mümkün mertebe siyasetten uzak kalmak, huzur içinde ders okutmak istiyordu. Ancak Sultan, onu, Konya'ya getirmekte ısrarlıydı: Emîr Musa'ya talimat vermiş, "*Ne yap et, onu, buraya gelmeye razı et. Bunu mutlaka sağla!*" buyurmuştu. Emîr Musa, Bahâuddin Veled Hazretlerine, "*Ben sizden buradan ayrılmanızı istemiyorum, amma Sultan böyle emrediyor.*" dedi. O da kendisi yüzünden, Emîr Musa'nın başı derde girsin, istemedi ve Sultan'ın dâvetini kabul etti.

Konya'nın girişinde, başta Sultan Alâeddin Keykubat olmak üzere, vezirler, ulemâ ve şehrin ileri gelenlerinden kalabalık bir heyet tarafından karşılandı. Sel-

çuklu, Sultanı Bahâuddin Veled Hazretlerinin geldiğini uzaktan görünce, atından indi, yanına gitti, atının sağ üzengisini tuttu. Sağ yanında, yaya yürüyerek şehre girdi (1228).

Bu, bir Türk geleneğiydi: Ev sahipleri, önemli konuklarını böyle karşılardı.

Sultan, onu sarayda misafir etmek istedi. Fakat o, *“Ey kudretli sultan! Sizi anlıyorum. Lâkin âlimlere medrese, şeyhlere dergâh, sultanlara da saray yaraşır.”* diyerek, her zamanki gibi, medresede kalmak istediğini bildirdi. Sultan da onun isteğine uydu: *Altunapa* medresesine indiler. Sultan, birçok bağışta bulundu; külliyetli miktarda para, yiyecek ve çeşitli hediyeler gönderdi. Bahâuddin Veled hazretleri, *“Bizim dünya malında gözümüz yok. İhtiyacımıza yetecek kadar tedarikimiz var, onlar daha bitmedi. Sultanımız, zahmet edip, hakkımız olmayan şeyleri bize göndermesin.”* dedi. Böylece, nazik bir dille, hediyeleri geri çevirdi.

Konya’da Taberistanlı Molla Bahâuddin adında bir kadı vardı. İtibarlı ve zengin birisiydi. Bahâuddin Veled Hazretlerine, *“Sultânu’l-ulemâ”* denilmesini kısıkanıyordu. Onun bu unvanını, maârif ve fetva kitaplarından silip, çıkarmak istiyordu. Bunu öğrenen Bahâuddin Veled Hazretleri, *“Onun künyesi de, yakında varlık defterinden silinecek.”* dedi. Adam beş gün sonra vefat etti.

Seyyid Burhaneddin Tirmizî de Bahâuddin Veled Hazretlerine, *“Sultânu’l-ulemâ”* denilmesiyle ilgili rüyayı görenlerdendi. O sırada, Belh’te bulunuyordu.

Zaten gördüğü o rüya üzerine, gitmiş, Sultânu’l-ulemâ’ya mürit olmuştu.

Alâeddin Keykubat da bir rüya görmüştü, yorumunu Sultânu’l-ulemâ’dan istedi ve dedi ki: *“Rüyam-*